

Het jungiaanse accent in de psychoanalyse

Een analyse is een persoonlijke poging om de levensopvatting van een persoon in vraag te stellen. De bedoeling van een analyse is het psychische leed van de persoon te verzachten en op deze manier een oplossing te vinden voor de moeilijkheden waarmee de persoon in zijn of haar leven te kampen heeft.

Een psychoanalyse kan een persoon helpen zijn leed uit te drukken en te verhelderen. Het biedt de persoon ook een luisterend en begripvend oor om over bestaansmoeilijkheden te praten en zijn of haar conflicten op te lossen. Het helpt de persoon ook bewust te worden van zijn verlangens en deze met de realiteit en verlangens van anderen te confronteren. Tenslotte is het voor de persoon een hulpmiddel om herkend te worden door zichzelf en anderen.

Psychoanalyse bestaat al meer dan honderd jaar en werd doorheen de tijd verrijkt door verschillende originele bijdragen die de mogelijkheden om het psychische leven en het behandelen van psychische verstoringen uitgebreid hebben. Jung was een van de eersten om aan deze ontwikkeling bij te dragen door bepaalde aspecten van de psyche te benadrukken.

Het verband tussen bewust en onbewust

De mens wordt geconfronteerd met een tweeledige noodzaak. Enerzijds de angsten van zijn innerlijke wereld en niet gewenste affecten te verwerken en anderzijds het in bedwang houden van angsten die hij ondervindt door de druk die de buitenwereld hem oplegt om aan zijn wensen en noden te voldoen. Freud beschreef dit proces als een conflict tussen driften en de remmende krachten van de opvoeding en maatschappij.

Het Jungiaanse concept van het onbewuste beperkt zich niet tot de nauwe Freudiaanse weergave van verdrongen driften. Sinds het begin van de twintigste eeuw legde Jung, in functie van zijn persoonlijke psychopathologie en gebaseerd op het contact dat hij had met de behandelde psychotische patiënten in Burghölzi (Zurich), de nadruk op het belang van de dissociatie, de vlucht uit de realiteit en de projectie. Tegenwoordig zou men eerder spreken van projectieve identificatie. De onbewust geworden dissociatie "bezit" het subject dat zich zo, zonder het te beseffen, zal identificeren. De inflatie van het ego en de stagnatie van de psychische energie bedreigt het subject.

Sinds het begin van zijn oeuvre benadrukte Jung het belang van de relatie tussen de diverse weergavevormen van het onbewuste en het belang van een voortdurende dialoog tussen het bewuste en onbewuste, ofwel een dynamiek tussen bewuste en onbewuste. De dialoog met deze -van nature, verdrongen, gedissocieerde, geprojecteerde- delen, helpen hem te begrijpen wat hem scheelt en wat hij ondervindt. Het helpt hem ook afstand te nemen van zijn onbewuste inhoud die hem bezit en ook afstand te nemen van vluchtmechanismen die hij gewoonlijk gebruikt. Het analytische proces, dat in een duidelijk gedefinieerd kader wordt uitgevoerd, helpt het subject eerder rekening te

houden met wat hij is dan zich uit te putten en te verdwalen door zich op een excessieve manier aan de sociale normen en aan andermans noden aan te passen (identificatie aan de persona). Hij helpt het te introverte subject zijn gebrekkige vermogen om zich aan de buitenwereld aan te passen, te verbeteren. Ook helpt het, het te extraverte subject, meer rekening te houden met zijn innerlijke wereld. Deze ononderbroken vervolgde confrontatie met zichzelf maakt een progressieve integratie van de gedissocieerde en tegengestelde psychische inhoud mogelijk. De idee van vrijheid tegenover zichzelf en anderen is het middelpunt van deze individuatiepoging. Deze vrijheid wordt echter nooit definitief bereikt.

De archétypes en het collectieve onbewuste

Jung beschrijft de archetypes als aangeboren structuren die voortvloeien uit de ontwikkeling en de werking van het psychisme. Ze evolueren afhankelijk van het psychisme en de werkelijkheid waarmee het psychisme geconfronteerd wordt. Het zijn dus wisselende instanties. Een verdrongen of gespleten en onbewust geworden psychische inhoud kan zich in het bewuste leven van het subject uiten in projecties, fantasieën, nachtelijke dromen, krankzinnige ideeën, daden en een persoonlijke levensstijl. Ze kunnen ook een authentieke en verlossende schepping bevorderen. De archetypes zijn gevormd door menselijke ervaring. Ze manifesteren zich in de vorm van archétypische beelden. In dit opzicht zijn archetypes denkbeeldige categorieën, net zoals de Kantiaanse categorieën dat zijn.

Het belang van de analytische relatie en de tegenoverdracht

Het belang dat men moet hechten aan de tegenoverdracht van de analyticus, of anders gezegd het geheel van zijn beleving tijdens een analytische sessie in reactie op wat de geanalyseerde verbaal of onverbaal uit, is in de analytische reflecties sinds de jaren 1950 steeds belangrijker geworden.

Is de tegenoverdracht enkel de weerstand van een onvoldoende geanalyseerde analist zoals ten tijde van de Freudiaanse theorie beweerd werd, of is het een uiterst gevoelig en nuttig instrument om de emotionele variaties die zich in het analytisch veld voordoen, te meten? Het antwoord op deze vraag is tegenwoordig voor veel analisten duidelijk. Maar destijds overheerste het wantrouwen ten aanzien van de tegenoverdracht ruim.

De psychologie van de overdracht van Jung (1946) is een van de verhelderendste teksten over het belang van de tegenoverdracht. Om het analytisch proces te beschrijven, gebruikt Jung de metafoer van het alchemistische bad waarin analyse en analyticus gebracht worden tot het zich progressief engageren. Hij legt het accent op de *nigredo* en, daar waar de analist zich in moeilijke situaties bevindt (we zouden vandaag spreken over borderline, narcistische persoonlijkheid en van psychotische trekken van elke analist), op de noodzaak om beroep te doen op zijn eigen intiemste hulpbronnen.

De Jungiaanse opvatting van de droom

Jung stelt de droom als een autorepresentatie van de innerlijke wereld en de affecten van het subject. Deze opvatting van de droom is breder dan de Freudiaanse droom die gebaseerd is op de verdringing en de censuur. In de loop der jaren leunden de post-Freudiaanse opvattingen van de droom dichter bij die van Jung aan. De dromen en de tegenoverdracht zijn twee zeer precieze aanwijzingen van de door de analist ondervonden affecten.

De opvatting van de stagnatie van het libido, het belemmeren van de vitale flux als oorsprong van psychische verstoringen van een subject kunnen de psychopathologie, net zoals opvattingen over verdringing en gespleten persoonlijkheid dat in andere theorieën doen, verhelderen. Jung benadrukt het feit dat de analysand die consulteert zich met de rug tegen de muur bevindt en geen andere keuze heeft dan zich te confronteren met zijn innerlijke tegenstellingen om een nieuwe uitweg voor de gehinderde vitale energie te vinden. Sommige subjecten worden belemmerd door een te strenge en starre levensstijl. Anderen hebben geen structuur. Ze moeten op zoek naar waarden, delen van zichzelf die ze hebben verdrongen, gedissocieerd of laten verkommeren. Door deze hardnekkige en belemmerende weerstand te overwinnen, zullen ze erin slagen de psychologische dynamiek die hen in deze impasse bracht, te begrijpen en te overtreffen. Op deze manier vinden ze een manier om de moeilijkheden in het leven aan te pakken.

De relativiteit van alle theorieën en de persoonlijke vergelijking

In het spoor van Nietzsche's *De genealogie van de moraal*, benadrukt Jung uitdrukkelijk het sterke subjectieve karakter van elke psychanalytische theorie en elke ideologie in het algemeen. Deze manier om het theoretisch oeuvre te bekijken en de praktijk van een analytische auteur maakt het in een zekere mate mogelijk om de valkuil van het idealiseren van een auteur en diens werk te vermijden en de specificiteit en de limieten die inherent zijn aan elke creatie juist te beoordelen. De analytische lectuur moet in een kritisch perspectief gelezen worden ten aanzien van de psychologie van de auteur zoals een doorgedreven onderzoek.

J.-M. Spriet